

Ключевые слова: проблематика, поезика, жанрово-композиційна структура, конфлікт, колізія, стиль, неоромантизм.

Ludmyla Skoryna

THE INTERPRETATION OF THE DRAMA OF LUDMYLA STARYTSKA-CHERNIAKHIVSKA THE FAVOUR OF THE GOD: INTERTEXTUAL AND ANTICOLONIAL APPROACH

The thesis exposes intertextual connections in the drama of Ludmyla Starytska-Cherniakhivska, their historicism and universal out of time. A symbiosis of several ideated-aesthetic is showed, as nationalism, anticolonialism in the writer's drama.

Key words: problematic, poetics, genre-compositional structure, subject, conflicts and collisions, system of images style, neoromantism.

Валентина КОВАЛЕНКО

«УКРАЇНСЬКИЙ ЗАЖИВОК ДАРИНКИ»

(психоаналітичні розмісли над оповіданням Івана Виргана «Даринка з братиком»)

У статті вперше робиться спроба психоаналітичного прочитання оповідання Івана Виргана «Даринка з братиком» через символіку, пов'язану із ментальністю української жінки.

Ключові слова: символіка, психічний код національного «Я», міфологічний материнський простір.

Кому таланом не суджено було спізнати сільського життя, той, очевидно, з подивом, а то й недовірою примірюватиме собі поведінку, а надто ж думки дівчинки-підлітка з Вирганового оповідання. Бо вони справді-таки дісталися навиріст оцьому дівчаті після смерті розстріляної фашистами матері (за те, що батько партизанів у лісах, запекло змагаючись із окупантами).

Даринці ураз лягла на плечі відповідальність за братика-немовля та ще й господарство нехитре – козу Лиску, півня і «зелене поле грядки», на якому мати «встигли тільки ж понасаджувати всього...». Отож, усе те вимагало, щоби йому «дати остаточний лад».

Уже з перших рядків твору письменник майстерно, з допомогою самородної сільської лексики витворює внутрішнє мовлення маленької героїні, яким оприявлює зміст «дорослішання» її душевного світу: і в перші тижні сирітства, і в землянці серед згарища рідної господи, і в дорозі до поліських лісів у пошуках батька.

Дівчинка вправно, зі знанням сільської жіночої справи порядкує по господарству: *«Прокинеться Даринка, скоро-но втретє проспівает півник, умиється, здоїть Лиску, припне її на узбочі до пакола, процідить молоко, нарве на грядках сього-того їстівного, покришить у горщик, розтопить у кабиці, поставить варитись, а тут прокинеться Лаврик, уміє його, напоїть молоком, а борщ уже кипить та збігає, – хтозна, до чого їй перше й хапатися! А принести води, замести землянку, попрати, полатати – і незчується Даринка, як той і день великий літній змигнеться....»*

Окрім цих щоденних клопотів, Даринку «випробовує» непосильною роботою ще й червневий «гарячий час» – сапання городу. Недоспані через малого братика ночі, нестерпна спека не в силі змогти маленьку господиню, адже вона добре розуміє, що після дощу, «поки ще свіжий бурян у силу не дуже вбився», треба братися за «довге слизьке сапилно, аби не було совісно від людей, «як знову прийдуть пособляти» – в кожного своєї роботи вистачає; *«всі люди позаклопотувані...»*

Даринка сапає, але її видющий зір дорослої жінки охоплює все, до чого саме тепер причетна тільки вона: *«Поглядала на козу, а бачила й землянку, що кругло темніла в кручі, й півника червоного, що грібся собі коло землянки. Бачила й порослу лободою та жаливою купу глини з чорним комином посередині, й два кущі рожі. Так гарно, буйно розцвілися! Тільки ж де?.. Коло згарища...»*

Але найбільше – до глибу душі – зворушує Даринчине піклування про свого малого Лаврика, і не просто як про братика, а як про майбутнього чоловіка-захисника: *«...Можє, якби була сестричка, то не так би Даринка й упадала коло неї, а то ж братик, хлопчик. Усі годящі чоловіки на війні та й гинуть там щодня-щогодини, і вона має дуже-дуже жаліти Лаврика. Сама чи*

попоїсть чого, чи й так сюди-туди промотається, а йому й вершок збере з глечика, й сиру віддавить у ворочку, й колосків назбирає на торішньому колгоспному пшеничищі, повимолочує праником, поміє зерно, просушить на сонці, змеле двома камінцями борошна, напече млинців, рогаликів — і все йому, все братикові. Швидше б тільки ріс...»

Сама Даринка печеться на сонці, а Лаврика, дбайливо запнувши хусткою (та й добре, «хоч не білою, а зеленою...» – щоби фашисти під час облави не помітили), за віниччя сховала в затінок; вона і в дорозі занепокоєно поглядає на дитину, примітивши, що коза Лиска «...молока трохи зменшила...»

Звідки ж в оцій дитині пробилися почування жінки-берегині, жінки-захисниці? Із яких глибин заживилося в ній оте багатюще досвідне знання оточуючого світу природи і людини, космогонічні уявлення предків? Чи ж стачило Даринці її короткого віку, аби так непідробно, природньо вже чути в собі морально-етичний стержень – «совісно від людей»?

Слід зауважити очевидне освоєння письменником у своїй творчості як поетичній, так і прозовій міфологічного материнського простору (жіночими образами заселена більшість його набутку). І цьому можна знайти пояснення як метафізичне, так і психобіографічне.

Взагалі ж, українські соцреалісти за своєю суттю були найрадикальнішими романтиками, тому у їхніх творах часто з'являлися вольові, героїчні, духовно прекрасні персонажі, здатні вершити подвиги. Навіть у дівчатках-підлітках Вирган бачив звіковщини закладену жіночу силу духу, здатність мужньо зносити усілякі випробування долі, як-ось: життєствердна Даринка.

Так, у цій дівчинці заговорила українська сутність у час тотального нищення ворогом рідного краю, нею стали промовляти інстинкти самозбереження, тому ревне оберігання Лаврика та пошук батька – це пошук *мужнього* захисту.

Неприродні умови існування спонукають дівчинку до пошуку себе-природньої в стихії рідноsvіту. «Принатурюючись» до самотійного життя, Даринчине мислення активно добувається народного слова, в якому

проявляються найтонші душевні порухи, найточніші доокільні спостереження її мудрих батьків та односельців. Приміром, скільки народного досвіду сконцентровано в Даринчиному самотньому, багатому архетипною символікою мовленні! Його фольклорний струмінь б'є з ментальних українських джерел: «...якби в неї тільки й діла, що грядки, то вона і горе покотила б...», «замість молока та саму за себе воду довелось пити б...», «таке безсілля, що нічим і ока запорошити», «на кутні б ви реготалися» (це про німців), «до обід і хомутець укипів» (упряж для кози – В.К.)... А яке розмаїття природно вживлених в її мовлення просторічних слів, як-ось: «хаміль-хаміль (тобто швидко – В.К.) згинці попід соняшниками – та в садок», чорні «п'ятоки» по щоках, пакол, припинач, застум, в'ія, отамечки, отетеніла, попійде, побратися (попід горою – В.К.), замгнула, кришеник, окрушинка, збіч гори, одвершок яру, суточки, кривава патолоч, суплаття, несосвітенна (спекулянтка, злодійка), поворітьма, як печена глива (лице морхле) – В.К.) тощо.

Справді, Вирганові «самоцвіти виразу з невичерпних криниць народної мови» [1], його «тонкість літературної обробки», ставлять «Даринку з братиком» в один ряд із творами про дітей А. Головка, «Київською сонатою» Ю.Яновського та «Сиріткою» П. Тичини[2].

Цілком очевидно, що саме у сільській поетичній стихії людина і природа перебувають у стані постійної гармонії, упорядкованого всесвіту, адже село українське звиковщини становило собою своєрідне сакральне коло. Таким чином виявлялася і космоцентричність селянського світобачення, і спосіб його життя. У цьому упорядкованому світі були згармонізовані і духовна, і матеріальна первини Даринки.

Дівчинці, як бачимо, добре знайоме рідне довкілля, що їй допомагає і добре орієнтуватися в неприродних для неї ситуаціях. Так, поранену німцями в ногу козу Лиску вона лікує соком знайденого кущика серпорізу («це все одно, що й йод»); мандруючи стежками-дорогами, користується чорноталом, пере одіж польовим милом, а переховується від ворожого ока в заростях крушини та свидини.

Не залишить байдужим уважного читача й Даринчине поетичне світосприйняття. Зріши серед ідилії сільської природи, вона не могла жодної у ній зміни залишити без уваги. Ось Даринка спостерігає метушню волохатої бджілки, що сховалася від дощу в жовтій дивиновій квітці. Така поведінка комахи спонукає дівчинку до роздумів: «...*От розумна! Розумна то розумна, тільки ж на готове. А щоб самій зробити для себе захисток...*». Її зір і слух фіксують точні асоціації, коли доокільний світ нестерпно обпікає червнєве сонце: «...*гарбузове листя пообвисало, потемніло й стало схоже на попущені кажанові крила, тільки в глухому закутку садка, з обіннутої хмелем високої тернини, прохолодно турчала горлиця*». З наближенням ночі дівчинка помічає, як «...*молодик зайшов за жито, погасло на хомуті мідне кільце, над полем простягла волохате крило темрява...*»

Настрій природи гармонійний настрою дівчинки, особливо на початку її нелегкого шляху, коли почування окрилені романтичним пошуком рідної людини: тепле подихування вітру, сонний шепіт колосків, муркотання дерев'яних коліщат під возиком, золоті блищики сонця по росі, спів жайворонків, підпадьомкання перепелів, свист бабаків – все це творить пісню Даринчиної душі.

Даринка настільки цілісна з навкіллям, що все, до чого вона причетна, видається символічним. У цьому плані простежується і підсвідоме бажання Івана Виргана до постійного зрівноваження чоловічо-жіночих первин (парності) як серед людей, так і в природі. Приміром, *мати-батько* (незримі, але присутні): потойбічна мама через Даринчин сон змушує доньку з немовлям тікати із села та знайти батька, чим, напевне, і рятує дітей від близької небезпеки. *Дві рожі* біля згорілої хати – це ті осиротілі війною (але вцілілі!) діти, що дає надію на відродження сплюндрованої ворогом України. Невипадковими поруч дітей є *коза* та *півень*: перша символізує годувальницю (жіночу первину); другий – захисника-вартового (бо «...хто ж її будитиме вчасно...»).

У скрутний для дівчини-підлітка час рятівною стає її пам'ять: Даринка спогадує маршрут, який самій довелося записувати від старої вчительки для мами, коли та збиралася провідати в лісах батька. І хоча той папірець згорів («за портретом Леніна був») та в пам'яті залишилося: *Лящівка, Велика Бурімка, Оржиця. А далі – Лубни, Лохвиця, Ромен. За Ромном Сула хай зостається по праву руч, а йти просто на Путивль. А там десь уже й Полісся...*»

Але, щоб не збитися зі шляху до батька, Даринка відновлює в пам'яті й «небесний» маршрут – «на Північну Зірку»: *«... Як удень іти, то щоб сонце на правій руці сходило, а на лівій – заходило. А коли вночі – то так, як іде Чумацький Шлях, так і людині йти... І, оглядаючись на місяць, можна йти. Так само, як і на сонце. А тепер ще саме й молодик...»*

Український романтичний заживок маленької героїні прослідковується і в її глибокій вірі в потойбічне життя. Втеча Даринки із окупованого фашистами села, за наказом сновидної матері («бо й вам буде те, що мені»), – це не просто фізичний порятунок, а, насамперед, психічний захист свого національного Я від імперського переслідувача. Цей захист тісно пов'язаний із механізмами так званої «любовної інтроекції», тобто із сформованими в дівчинці внутрішніми уявленнями про образи батьків, причому як про «хороші» материнський і батьківський об'єкти [4, 29-30].

Вирушаючи в далеку дорогу, головна героїня прощається в садку з мамою в головах її могилки – в надії повернутися разом із батьком: *«... поставимо нову хату й знову будемо жити коло вас, та вже без отих капосних німців...»*. Неперебутнє бажання дівчинки знайти батька оприявлюється і в її сні, коли стомлена важкою дорогою з Лавриком на одній руці, вона схиляється *на його плече*. Навіть до поради двох зустрічних жінок одказувати людям (бо «всякі є»), що вони з братиком сироти – Даринка не схильна дослухатися – «Так ми ж не зовсім сироти, батько ж є, як же його брехати!...»

Шлях Даринки до батька – це, насамперед, шлях визрівання її свідомості, шлях утвердження духовної мужності, адже «батьківська охорона

материнського «хорошого об'єкта в психоаналізі синонімічна духовному виживанню Его» [4, 286], що ми й спостерігаємо у фіналі оповідання.

Подолавши безліч, як на її вік і силу, перешкод, після останнього випробування (грози серед степу) Вирганова героїня сама відчула, що «...стала якась ніби трошки інакша», що вона переступила «якусь незриму грань – межу свого дитинства». Разом із Даринкою переступив болючу межу свого прозріння і розчарований соціалістичними «звитягами» Вирган.

Окрім самотійно проявлених умінь давати всьому лад, доглядати (й виховувати!) немовля (Лаврик у дорозі «на мову щодня багатшав»), Іван Вирган з любов'ю і замилюванням розкриває ряд морально-етичних та естетичних рис Даринки таких, як: доброта (і в ставленні до людей, і до тварин); працелюбність, почуття вдячності; скромність, сором'язливість; гордість (особливо це видно з небажання просити в людей «на пропитаніє» – «в нас усе своє»); винахідливість (сама майструє возика та хомуতেць для Лиски) («...Чи вона не була в колгоспнім дворі, на стайні – не бачила, яка упряж на конях, не знає, що до чого!»); із парашутного шовку шиє собі спідничку, а Лаврикові – штанці; моделює на голівки собі і братикові від спеки «попрошивані березкою, лопухові брилики»). Згублений дорогою півник, вкрадена спекулянткою коза, розчавлений танком возик – все це не зломило дівчинку, навпаки, загартувало в ній сміливість, витривалість.

Цікавим є в оповіданні й український образ **верби** (теж символ жіночого начала). Якщо вдома, завдяки «розпашистій вербі» уціліла стара повітка (від неї Даринка взяла в дорогу гілочку), то в полі, куди від грози заховалися діти, це дерево мало не стало для дітей згубою: в дерево влучила блискавка і лишився тільки чорний розколотий стовбур. Даринка порятувалася з братиком, згадавши настанови вчителя Тихона Дмитровича, що у полі під самотнім деревом не можна ховатися від грози. Тож гроза була останнім випробуванням для маленьких мандрівників-шукачів своєї долі. Хочеться вірити, що вони не згубляться «у такому безмежному степу, з таким височезним небом», не стануть маленькими «окрушинками, мурашинками» (на обрії засиніли ліси, а, значить, десь там і їхній тато).

P.S: Нині і прісно Україна, як і Даринка – в натхненно-болючому, неперебутньому пошуку сильного батьківського плеча, мужнього захисту. І думається-не-передумається: скільки ще ж треба часу для зростання і змужніння її Лаврика?..

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондар В.* Запашна проза // Літературна Україна. – 1959. 2. *Брюгген В.* Поетичне оповідання // Літературна Україна. – 1959. 3. *Зборовська Н.В.* Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. Монографія. – К.: Академвидав, 2006. – С.29-30, 286.

Валентина КОВАЛЕНКО
«УКРАИНСКИЙ КОД ДАРИНКИ»

(Психологические размышлы над рассказом Ивана Выргана «Даринка с братиком»)

В статье впервые делается попытка психоаналитического анализа рассказа Ивана Выргана «Даринка с братиком». Путем раскодирования символики, связанной с украинским национальным характером, автор делает выводы о девочке-подростке как носителе глубинного национального кода, способной сохранить его в тяжелое время Великой Отечественной войны.

Ключевые слова: символика, психический код национального «Я», мифологическое материнское пространство.

Valentyna KOVALENKO
UKRAINIAN CODE OF DARYINKA

(Psychological reflections above the story «Darynka with the brother» by Ivan Vyrgan)

The author of the article tries to give the psychological analyze of story «Darynka with the brother» by Ivan Vyrgan. The author explains the symbolism, related to mentality of the Ukrainian woman.

Key words: symbolism, psychical code of national «I», mythological maternal space.